

~~Для розв'язання конфліктних ситуацій педагогу необхідно мати достатні знання з психології і педагогіки, вміти спілкуватися з певними віковими категоріями учнів, володіти знаннями індивідуальних особливостей суб'єктів конфліктної ситуації, мати витримку, бути емоційно стриманою людиною. І обов'язково кожен повинен пам'ятати, що попередити виникнення конфлікту легше, ніж потім гідно вийти з нього.~~

~~Перспективу дослідження вбачаємо в подальшому опрацюванні педагогічних мовленнєвих конфліктів, аналізі шляхів їх вирішення.~~

- ~~1. Бричок С. Б. Сутність і зміст процесу педагогічної взаємодії: особистісно орієнтований вимір / С. Б. Бричок // Педагогічний дискурс: Зб. наук. праць. Хмельницький, 2007. Вип. 2. С. 32-35.~~
- ~~2. Волкова Н. П. Педагогічні комунікації: Навч. посібник / Дніпропетр. нац. унів. / Н. П. Волкова. Дніпропетровськ: РВВ ДНУ, 2002. — 92 с.~~
- ~~3. Конфліктологія / Л. М. Герасіна, М. І. Панов, Н. П. Осінова та ін. Харків: Право, 2002. — 256 с.~~
- ~~4. Лобанов А. А. Основы профессионально педагогического общения: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / А. А. Лобанов. М.: ИЦ Академия, 2002. — 192 с.~~
- ~~5. Локарєва Г. В. та ін. Педагогічне спілкування: (Науково-методичний посібник) / Г. В. Локарєва, Л. І. Мішин, О. О. Почерніна; [МОН України]. Запоріжжя: ЗДУ, 2000. — 154 с.~~
- ~~6. Рябокінь Н. Мовленнєві акти негативної реакції як чинники конфлікту / Н. Рябокінь. Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/>~~
- ~~7. Чернышев О. С. Практикум по решению конфликтных педагогических ситуаций: Учеб. пособие / А. С. Чернышев. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Изд-во Моск. психолого-социального ин-та; Воронеж: Изд-во НПО «МОДЭК», 2010. — 192 с.~~

~~О. Н. Спивак~~

~~РЕЧЕВОЙ КОНФЛИКТ: СТРУКТУРА И ДИНАМИКА~~

~~Статья посвящена анализу структуры и динамики конфликтных ситуаций, выявлению осложнений, которые способствуют возникновению конфликтов в педагогической ситуации.~~

~~Ключевые слова: конфликт, конфликтная ситуация, структура конфликта, динамика конфликта.~~

~~O. N. Spivak~~

~~SPEECH CONFLICT: STRUCTURE AND DYNAMIC~~

~~The article is dedicated to the analysis of the structure and the dynamic of some conflict situations, the detection of complications that cause conflicts.~~

~~Key words: conflict, conflict situation, the structure of conflict, the dynamic of conflict.~~

УДК 811.111'373.22'23

Г. В. ТКАЧЕНКО

РЕАЛІЗАЦІЯ РІЗНИХ СКРИПТІВ У МЕНТАЛЬНОМУ ЛЕКСИКОНІ

У статті досліджено реалізацію всіх типів скриптів, наявних у ментальному лексиконі індивіда, на матеріалі англійських хремотонімів за результатами асоціативного ономастичного експерименту.

Ключові слова: когнітивна ономастика, ментальний лексикон, скрипт, фрейм, хремотонім.

Знання, які отримує людина і зберігає в пам'яті, є відображенням навколишнього світу. Не можна точно зобразити, як людина мислить, які структури знання використовує, яким чином ці структури репрезентуються у свідомості та як корелюють між собою. Метою нашої розвідки є розгляд питання репрезентації когнітивних структур та реалізації різних типів скриптів у ментальному лексиконі індивіда. Актуальність порушеної проблеми полягає в потребі вивчення когнітивних структур організації хремотонімної лексики, зокрема скриптів. Об'єктом дослідження були обрані хремотоніми-концепти, які структурують скрипти певного типу. Матеріалом дослідження є словники, енциклопедії, довідники та Інтернет-ресурси, художні тексти американських та британських авторів, зокрема фантастичного жанру.

У свідомості індивіда постійно відбувається обробка даних, отриманих ззовні, отже виникає необхідність у ментальній репрезентації власних назв різних типів об'єктів, зокрема хремотоні-

мів. Власні назви предметів у ментальному лексиконі людини вважаємо складовою індивідуального хрематонімного фрейму. Він є частиною загальнономовного фрейму, кожна ланка якого репрезентує індивідуальну свідомість, що поєднується із загальнономовною свідомістю та відображає картину світу певної культури. Усі хрематоніми, пізнані людиною в процесі життєдіяльності, є складником індивідуального хрематонімного фрейму. За допомогою методик асоціативного відтворення слова ми спроможні зареєструвати більш частотні прояви, ядро, основу, які й будуть формувати і утворювати ментальний лексичний світ — ментальний лексикон людини.

З урахуванням останніх тенденцій розвитку ономастики, а саме з позицій когнітивної ономастики, яка вивчає функціонування онімів у ментальному лексиконі носіїв мови, можемо розподілити всі хрематоніми за ступенем організації їх у ментальному лексиконі окремого індивіда на три скрипти, як було вперше запропоновано О. Ю. Карпенко [5, с. 131—136]: 1) узуальні (історичні або реальні), які дійсно існували або існують, ті, що оточують нас. Їх можна побачити в музеях, на експозиціях та в приватних колекціях (*the Coronation Chair*); 2) віртуальні (вигадані), які створені фантазією людини. Ці приклади можна знайти в літературних творах, кінофільмах та комп'ютерних іграх (*the Philosopher's Stone*); 3) сакральні (напівреальні, напіввигадані), що відносяться до священного, релігійного або що сприймаються як священні (*the Tree of Knowledge*).

«При «читанні» скриптів віртуальні репрезентації подій ментально реконструюються з їхніх описів», забезпечуючи адекватний вибір хрематоніма-концепта, та «інтерпретуються як моделі для стимуляції в продукуванні реальних подій» [10, с. 197], згідно з якими, за допомогою асоціацій, відбувається створення чи пошук хрематоніма-концепта та розташування його у відповідному місці. Ці дві операції дають можливість визначити окремі якості побудови ментального лексикона індивіда та зафіксувати їх за допомогою проведення асоціативного експерименту при продукуванні отриманих асоціативних реакцій.

Узуальний скрипт містить реальні хрематоніми, що дійсно були наявні в об'єктивній реальності: *St. George's Cross, Z Grill Stamp, King George IV State Diadem*. Скрипт такого типу реєструє власні назви предметів, які насправді увійшли в історію раніше або існують тепер. Інформацію про них ми можемо знайти скоріше в словниках, довідниках, енциклопедіях, вони з'являються в засобах масової інформації. Реальними предметами ми вважаємо ті, що дійсно існували або існують, які увійшли як знакові в історію та які документально зафіксовані.

Віртуальний скрипт охоплює хрематоніми, які використані у творчій діяльності людини. Ці приклади можна знайти у творах жанру фентезі, в кінофільмах та комп'ютерних іграх: *the Philosopher's Stone, the Heart of Ahriman Talisman, the Tullmarin Bow*. Власне такі назви предметів не завжди можуть бути документально зафіксовані в словниках або енциклопедіях, тому що багато власних назв вилучено з літературних, переважно фантастичних творів, але «навіть у фантастичних творах автор спирається на діючі ономастичні системи і норми» [3, с. 82]. Велика кількість останніх сконцентрована у відносно молодому жанрі фантастики, а саме у фентезі як його жанровому різновиді, що виник у ХХ ст. Твори цього жанру до останнього часу практично не вивчалися, але з розвитком ономастології як самостійної науки дослідники почали звертати увагу і на нього. Відповідний жанр стає об'єктом лінгвістичного вивчення саме завдяки великій насиченості онімами, зокрема хрематонімами. Характерною рисою є той чинник, що, «утворюючи та описуючи нереальний світ, письменник-фантаст в той же час прагне бути переконливим» [4, с. 75], надаючи таким чином оніму можливість існувати реально.

Сакральний скрипт індивідуального хрематонімного фрейму має риси реального і віртуального скриптів, адже він охоплює хрематоніми як реальних, так і ірреальних предметів. За визначенням Ж. М. Аругіонової, «сакральне (від лат. «присвячене богам», «священне», «заборонене», «прокляте») — святе, священне, важлива світоглядна категорія, що виокремлює галузі буття та стану існуючого, які сприймаються свідомістю як принципово відмінні від повсякденної реальності та виключно цінні» [1, с. 392]. Цей скрипт репрезентує власні назви предметів, які згадуються в міфах, легендах, священних обрядах: *the True Cross, the Noah's Arch, The Holy Crown of Jesus Christ*, які сприймаються людиною як щось сакральне, священне [9, с. 63]. Сакральне дозволяє виокремити життєві норми, зрозуміти навколишній світ [11, с. 222]. Передбачаємо, що за результатами вільного асоціативного експерименту сакральний скрипт буде реалізовано міфонімами, біблійонімами, хрематонімами, що позначають релігійні атрибути, міфологічні цінності.

Варто зазначити, що ділянки скриптів у межах фреймів не є фіксованими. Хрематоніми одного типу скрипта можуть переходити в хрематоніми іншого, а іноді бути в той самий час притаманними обома типам. Таким чином, з'являються ще три види скриптів — мішані: віртуально-сакральний, сакральньо-узуальний і віртуально-узуальний [7, с. 85]. Зрозуміло, що реалізація останніх трьох типів скриптів відбувається рідко, в нетипових випадках.

Узуально-віртуальний скрипт відображає предмети, які реально існують, що стали об'єктами творчої діяльності людини. Художній світ переносить хрематонім узуального скрипту до сфери віртуального скрипту, робить його фіктивним, надає додаткові функції та характеристики. Хрематоніми даного скрипту позначають власні назви реальних предметів, використа-

них у художніх творах. Функцією хремотонімів цього типу є створення ілюзії реальності, адже «кожна реальність віртуальна» [8, с. 55]. Реально існуючі предмети, інформація про які зафіксована в енциклопедіях, словниках, довідниках, автор описує в художньому творі, таким чином зумовлює перехід хремотоніма з узуального у віртуальний скрипт: *the Skull Max, the Heart of the Ocean, the Leo Suitcase*.

Узуально-сакральний скрипт містить хремотоніми, що сприймаються людиною як сакралії, реалізує перехід власних назв реально існуючих предметів у сферу сакральності, де для однієї людини предмет сприймається як реальний, священний, а для іншої — як міфічний. Репрезентація цього типу скрипта залежить від «ідеологічної точки зору» [12, с. 97] людини, від її релігійних поглядів, світогляду: *Saint Edward's Crown, Imperial State Crown, the Mace*.

Сакральньо-віртуальний скрипт уміщує хремотоніми сакрального типу, які використані у творчій діяльності людини: в художніх творах, переважно в жанрі фентезі, в комп'ютерних іграх, в кіноіндустрії тощо — власні назви священних предметів, які реально існують у культурі індивіда: *the Holy Grail, the Excalibur*, «автор створює свій міфологічний простір у літературі» [7, с. 88—89]. «Віртуальний фентезі світ є уявним і нереальним, однак унаслідок функціонування у ньому традиційних концептів-міфологем, які визначають структуру давньоанглійської мовної концептуальної картини світу, він є відомим, знайомим, а тому й відносно реальним» [6, с. 15].

Таким чином, ментальний лексикон індивідуума має стільки онімних концептів, скільки власних назв він знає. Це і є його індивідуальним ономастиконом, який об'єднується в декілька фреймів. «Між думкою і словом знаходяться складні структури свідомості, когнітивні структури (фрейми, сцени або сценарії)» [2, с. 68], такими структурами є мовленнєві та розумові процеси, «пов'язані з класифікацією досвіду людини та його категоризацією» [2, с. 68]. Знання, отримані в процесі життєвого досвіду, відбиваються у свідомості індивіда у вигляді концептів, які структурують скрипти й організуються фреймами.

Власні назви відіграють важливу роль в організації ментального лексикону індивідуума, тому що за кожною назвою стоїть не тільки значення, але і функціональна, енциклопедична та невербальна інформація, яка міститься у власному досвіді людини. Отже, скрипт — когнітивна структура, що забезпечує і допомагає реалізувати комунікативну ситуацію. Всі хремотоніми за ступенем реальності та ірреальності можемо умовно поділити на шість скриптів: узуальний, або реальний — репрезентує хремотоніми реального світу; віртуальний — репрезентує хремотоніми, які виникли у процесі творчої діяльності людини; сакральний — містить хремотоніми, які відносять до релігійної сфери буття людини; узуально-віртуальний — суміш реального і вигаданого світів, репрезентує реальні хремотоніми, які було використано у творах; сакральньо-узуальний — охоплює хремотоніми, буття яких є двостороннім і відображає реальні хремотоніми, які сприймаються як сакралії; сакральньо-віртуальний — репрезентує священні хремотоніми, про які було згадано у творчій діяльності людини.

1. Арутюнова Ж. М. Культурология: XX век: словарь. — СПб., 1997. — 428 с.
2. Борисенкова Л. М. Фрейм — Пропозиция — Предикация // Разноразрядные характеристики лексических единиц: Сборник науч. статей по материалам докл. и сообщ. конф. — Часть 4. Слово в тексте (Смоленск, 19—20 мая 2001 г.). — Смоленск: СГПУ, 2001. — С.67—73.
3. Калинин В. М. От литературной ономастики к поэтонимологии / В. М. Калинин // Ономастичні науки. — 2006. — № 1. — С. 81—89.
4. Калинин Е. А. Жанрообразующая роль онимов в научной фантастике // Питання сучасної ономастики: VII Всеукраїнська ономастична конф. (1—3 жовтня 1997 р.). — Дніпропетровськ, 1997.
5. Карпенко О. Ю. Когнітивна ономастика як напрямок пізнання власних назв: Дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.15 / Карпенко Олена Юріївна. — Одеса, 2006. — 416 с.
6. Колесник О. С. Мовні засоби відображення міфологічної картини світу: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі давньоанглійського епосу та сучасних британських художніх творів жанру фентезі): Автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «германські мови» / О. С. Колесник. — Київ, 2003. — 21 с.
7. Неклесова В. Ю. Когнітивна природа власних назв на позначення часу: Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.15 — загальне мовознавство / Валерія Юріївна Неклесова. — Одеса, 2010. — 230 с.
8. Руднев В. П. Словарь культуры XX века / В. П. Руднев. — М.: Аграф, 1999. — 384 с.
9. Baldick C. The Concise Dictionary of Literary Terms / C. Baldick. — New York: Oxford University Press Ltd., 2006. — 187 p.
10. Langacker R. Investigations in Cognitive Grammar / R. Langacker. — Berlin and New York: Mouton de Gruyter, 2009. — 396 p.
11. Scott A. Making Relicts Work / R. A. Scott // The Artful Mind. Cognitive Science and the Riddle Human Creativity: [ed. M. Turner]. — Oxford and New York: Oxford University Press Inc., 2006. — P. 211—223.

А. В. Ткаченко

РЕАЛИЗАЦИЯ РАЗНЫХ СКРИПТОВ В МЕНТАЛЬНОМ ЛЕКСИКОНЕ

В статье исследуется реализация всех типов скриптов в ментальном лексиконе индивида на материале английских хремотонимов по результатам ассоциативного ономастического эксперимента.

Ключевые слова: когнитивная ономастика, ментальный лексикон, скрипт, фрейм, хремотоним.

A. V. Tkachenko

REALIZATION OF DIFFERENT SCRIPTS IN MENTAL LEXICON

The article researches the realization of scripts of all types in individual mental lexicon based on English proper names according to the results of associative onomastic experiment.

Key words: cognitive onomastics, frame, mental lexicon, proper name, script.

УДК [811.111+811.161.2]’23’373.2—139

В. Ю. НЕКЛЕСОВА

ВІРТУАЛЬНИЙ СКРИПТ ЯК ЧАСТИНА ОСОБИСТІСНОЇ ХРОНОЛОГІЇ (за даними асоціативного експерименту)

У статті проводиться аналіз даних ономастичного асоціативного експерименту. Увага приділяється опису онімів-стимулів, що актуалізують віртуальний скрипт.

Ключові слова: хрононім, асоціативний експеримент, віртуальний скрипт.

Дослідження онімів має давні традиції у лінгвістиці. Проте деякі розряди онімів тільки починають привертати увагу науковців [2; 4; 6; 9]. Проблема відображення онімів у мовленнєвій свідомості лише розробляється невеликим колом лінгвістів.

Асоціації відіграють центральну роль у дослідженні мислення, пам'яті, процесів сприйняття інформації та у вивченні уявлень про навколишній світ. Асоціація — «це зв'язок між стимулом та відгуком» [10, с. 101], який формується «на підставі умовного рефлексу суб'єктивного реагування на відповідні стимули» [8, с. 235] та продукується «без вагань або внутрішньої цензури» [15, с. 56]. На думку Р. Ленекера, семантичні структури пов'язані з когнітивними доменами, під чим він розуміє будь-який тип концептуалізації: чуттєвий досвід, концепт чи мережу концептуальних конструкцій [13, с. 31].

У ході нашого експерименту асоціація є першим словом, що спало на думку реципієнта. Звичайно, ми апріорі вважаємо, що опитувані чітко виконували наші інструкції і не намагались виділитися за допомогою якихось дивних відповідей. Інакше, «психологічно пов'язані деталі, які спадають на думку» [11, с. 41], не будуть автентичними, а лише штучно створеними.

Концептуальна структура, яка викликається з пам'яті для того, щоб зрозуміти вислови, — скрипт — має елементи, які мовець очікує почути або побачити [14, с. 77]. Прототипічна послідовність подій — скрипт, люди не формують абстрактні уявлення про знайому їм черговість подій [12, с. 36].

Існує три види скриптів: віртуальний, узуальний, сакральний [3, с. 132]. Предметом даного дослідження є віртуальний скрипт. Поняття віртуальності розуміється найчастіше як те, що стосується новітніх технологій. Отже, віртуальністю ми називаємо світ Інтернету, комп'ютерних ігор. Але це поняття є ширшим, воно, на нашу думку, охоплює все, що вигадав людський мозок протягом століть, адже комп'ютер — це лише надбання кінця ХХ століття. Віртуальний скрипт реалізується у вигаданих, альтернативних, можливих світах.

Найчастіше під дію віртуального скрипту підпадають хрононіми, які взято з реального життя та використано у творчій діяльності людини. У першому колі ментального лексикону людини завжди є місце для творчих надбань цивілізації. Однак в одних це визнані світові шедеври, а в інших це сумнівні ток-шоу. У першому колі респондентів опинилися такі хрононіми: *Оскар*, *Новий рік*, *2001: Космічна Одіссея*. Наявність першого стимулу пояснюється впливом та поширенням американського способу життя та світогляду на культурні традиції всієї земної кулі. Цінності суспільства США все частіше стають своєрідним еталоном, взірцем для багатьох народів Європи та Азії. Не оминули цього і наші респонденти.

Присутність хрононіму *Новий рік* в особистісній хронології опитуваних є очікуваним результатом. Це свято є знаковим для багатьох людей; не дивно, що це відобразилося у творчій діяльності, насамперед пісенній.

Оскар 127/77/21/16/0 Власні назви вказують на акторів та фільми, які отримали цю премію або номінувалися на неї: «*Аватар*», *Бред Пітт*. Ця власна назва стала «соціальним знаком, почала працювати на породження ідеологічного фантома» [2, с. 7]. Емоційні сценарії вказують на престижність цього заходу. Оскар вже не просто церемонія вручення нагород,